

سمینار ملی فضای مجازی در دانشکده مطالعات جهان برگزار شد

دکتر عاملی:
به عنوان یک اصل
کلی باید توجه داشت
که الزامات اخلاقی
متعلق به کل هستی
است و از یک حقیقت
جهانی برخوردار است
و تفاوتی بین فضای
فیزیکی و فضای
مجازی از این جهت
وجود ندارد

سمینار ملی فضای مجازی، ملاحظیات اخلاقی، حقوقی و اجتماعی توسط موسسه مطالعات آمریکای شمالی و اروپا ۲۳ آذر با حضور پروفسور کاظم معتمدنژاد در تالار خانه دانشکده مطالعات جهان برگزار شد.

در ابتدای این سمینار دکتر کاظم معتمدنژاد، پدر علم ارتباطات ایران، با اشاره به پیشینه تاریخی جامعه اطلاعاتی در ایران گفت: حدود ۱۰ سال پیش جلسه‌ای با معاون اطلاعات یونسکو داشتیم که برخی از مقامات مسئول جمهوری اسلامی ایران نیز در آن شرکت داشتند که موضوع آن جامعه اطلاعاتی بود. در آذر ۱۳۸۱ همایش جهانی ایران و جامعه اطلاعاتی در ایران برگزار شد. سمینارهای دیگری هم داشتیم که متأسفانه در مقطعی ناتمام باقی ماند.

استاد ارتباطات افزود: در زمینه جامعه اطلاعاتی که در این سمینار به عنوان فضای مجازی مطرح شده است، در ایران باید دو مسئله را دنبال کنیم؛ یکی اینکه دیدگاه ایران راجع به جامعه اطلاعاتی چیست؟ و دوم اینکه چرا هرگز رشد نکردیم؟

دکتر معتمدنژاد خاطر نشان کرد: جامعه اطلاعاتی با تمام جذابیت‌ها موانعی هم دارد که برای گذشتن از آن‌ها باید جامعه جهانی را شناخت و بعد برنامه‌ریزی کرد؛ البته ما در این زمینه نیاز به مطالعات و تحقیقات زیادی داریم.

پدر علم ارتباطات ایران با انتقاد از بی توجهی‌ها به این حوزه گفت: متأسفانه در مقایسه با کشورهای عقب مانده آفریقایی که برنامه‌های زیادی را اجرا کرده‌اند ما هنوز هیچ کاری نکرده‌ایم یا کارهایی شده اما منعکس نشده است.

وی در ادامه پیشنهاد کرد که در زمینه نظری مطالعات و تحقیقات ادامه یابد و از بُعد دیگر دولت و یونسکو تشویق شوند که دستاوردهای اجلاس‌ها را به اجرا بگذارند زیرا اگر این مطالعات و تحقیقات ادامه پیدا کنند می‌توانیم به‌عنوان نمونه در منطقه عمل کنیم.

دکتر معتمدنژاد در پایان متذکر شد: جامعه اطلاعاتی حق‌هایی دارد که باید به آن‌ها توجه جدی شود.

دکتر سعید رضا عاملی، عضو گروه ارتباطات دانشگاه تهران در ادامه سمینار با ارائه مقاله‌ای تحت عنوان قاعده‌های اخلاقی در فضای مجازی و دو وجهی‌نگری: عام‌گرایی و خاص‌گرایی به طرح پرسش‌هایی درباره اخلاق در دو فضای فیزیکی و مجازی پرداخت.

وی گفت: به‌عنوان یک اصل کلی باید توجه داشت که الزامات اخلاقی متعلق به کل هستی است و از یک حقیقت جهانی برخوردار است و تفاوتی بین فضای فیزیکی و فضای مجازی از این جهت وجود ندارد.

دکتر عاملی با اشاره به این نکته که اصول اخلاقی از جمله

بایسته‌های انسانی است افزود: از نظر اسلام اصول اخلاقی از یک اصالت ذاتی و حقیقی برخوردارند که بدون اجرای آن‌ها ضمانتی برای اجرای عدالت و دوری از ظلم امکان پذیر نیست.

وی درباره اخلاق بدون خدا تأکید کرد: بین فلاسفه اخلاق دعوایی وجود دارد که آیا اخلاق بدون خدا می‌تواند وجود داشته باشد یا خیر اما واقعیت این است که اخلاق بدون خدا به بن‌بست می‌رسد چرا که در جایی این تلقی پیش می‌آید که بگوییم این عمل اخلاقی به خاطر رضای خداست. لذا اخلاق بدون خدا بی‌معناترین و سطحی‌ترین قاعده اجتماعی است.

استاد ارتباطات دانشگاه تهران سپس با ذکر تفاوت‌های جهان فیزیکی و جهان مجازی گفت: یکی از تفاوت‌های جهان مجازی با جهان فیزیکی سرعت است. در جهان مجازی سرعت بسیار بالاتر از دنیای فیزیکی است و هرچه سرعت بالاتر باشد زمان برای بازبینی امور کاهش می‌یابد لذا در این موقعیت اخلاق و رعایت کدهای اخلاقی اهمیت به مراتب بیشتری پیدا می‌کند.

دکتر عاملی با توضیح ظرفیت‌های فضای مجازی افزود: یک ویژگی مهم این فضا تفاوت در زمان است. زمان مجازی زمان هندسی است. در دنیای فیزیکی که زمان خطی است باید لحظه‌ای بمیرد تا لحظه‌ای دیگر حادث شود اما در دنیای مجازی زمان سینکرونیک است و ما در عین واحد با زمان‌های بسیار سروکار داریم.

وی درباره دومین تفاوت این دو فضا گفت: دومین تفاوت در منطبق کار است: تبدیل کار دستی و کار مکانیکی به کار مجازی که موضوع رابطه انسان با ماشین جهانی و موضوع کار ماشین با ماشین است. در حقیقت تبدیل کار موضوع تک تولید، تک مصرف و تک توزیع به کار متمایل به بی‌نهایت تولید، مصرف و توزیع است.

به‌اعتقاد دکتر عاملی سومین تفاوت در منطق مکان و محیط است که در آن مکان محدود به جغرافیا و شعاع عمل محدود، به مکان جهانی با شعاع دسترسی جهانی تبدیل می‌شود.

وی دیگر تفاوت این دو فضا را تفاوت در منطق انرژی توصیف و تصریح کرد: انرژی مجازی از ظرفیت تبدیل امر فیزیکی به امر مجازی و تبدیل امر شیئی به امر عددی برخوردار است و انرژی‌های تخریب‌کننده را به انرژی‌های با ظرفیت تخریب کم تبدیل می‌کند.

رئیس دانشکده مطالعات جهان در ادامه با اشاره به پیامدهای فرهنگی فضای مجازی گفت: تو در تو شدن فرهنگ‌ها، تکرار مکرر فرهنگی، حضور هم‌زمان فرهنگ‌ها در کنار یکدیگر و حتی از بین رفتن مرز زبان با ظرفیت‌های ایجادشده برای ترجمه اتوماتیک متن‌ها و توسعه آزادی عمل در ابراز ایده‌ها، ارزش‌ها و بازخوردهای فکری نسبت به دیگری، همه جهانی شدن فضای زندگی و ظهور جهان در

دکتر خوارزمی:

جهان مجازی، جهانی است مصنوع انسان و شاید مخلوقی در شأن انسان. فضایی است که بالقوه توان آن را دارد که برای بخشی از چالش‌های دردناک بشر راه حل ارائه دهد

این استاد ارتباطات با اشاره به تعریف جهان مجازی خاطر نشان کرد: جهان مجازی، جهانی است مصنوع انسان و شاید مخلوقی در شأن انسان. فضایی است که بالقوه توان آن را دارد که برای بخشی از چالش‌های دردناک بشر راه حل ارائه دهد. اما، آیا ذاتی مستقل از جهان فیزیکی دارد و می‌تواند مستقل از جهان فیزیکی، حیاتی دیگر داشته باشد؟ واقعیت این است که تحول اخلاقی در فضای فیزیکی و مجازی به هم وابسته‌اند. این درست است که بر آن منطقی خاص حاکم است و از قواعدی دیگر پیروی می‌کند، ولی جهان مجازی به دلیل حضور انسان در آن و پیوندهای ارگانیکی که با جهان فیزیکی دارد، از بعد اخلاقی متأثر است از واقعیت‌های جهان فیزیکی. فضای مجازی، عرصه تازه‌ای برای تحقق آرمان‌های بشری فراهم آورده، ولی در عین حال خود دغدغه‌های تازه‌ای نیز خلق کرده است.

وی در ادامه به تعریف مفهوم و مولفه‌های شئون انسانی و وضعیت آن در فضای مجازی پرداخت و تفاوت‌های شئون انسانی در فضای فیزیکی و مجازی را برشمرد.

رضا باقری اصل، مدیر دفتر فناوری‌های نوین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دیگر سخنران افتتاحیه همایش بود که مقاله‌ای تحت عنوان تبیین قانون جرایم رایانه‌ای ارائه کرد. وی در مقاله خود به تبیین ضرورت و جایگاه قانون، کنوانسیون جرایم سایبر، فرآیند تصویب قانون، ویژگی‌ها و نوآوری‌های قانون و تبیین برخی مواد ماهوی و شکلی این قوانین پرداخت.

در این سمینار همچنین مقالاتی با موضوعات فضای مجازی و نقض حریم خصوصی توسط دکتر محمدجواد محمدی، مدیر گروه مطالعات فرانسه دانشکده مطالعات جهان؛ توسعه حقوق و رعایت اخلاق در محیط سایبر توسط مهندس نصرالله جهانگرد، عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات مخابرات و مهندس محسن پازری، مدیر گروه حقوق و مقررات ICT مرکز تحقیقات مخابرات؛ هویت در فضای مجازی توسط دکتر علی صباغیان، رئیس پژوهشکده ارتباطات میان فرهنگی و بین‌الملل پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات؛ حقوق بین‌الملل و راهبری اینترنت توسط دکتر فرهاد اعتمادی، مدیر گروه ارتباطات کمیسیون ملی یونسکو؛ وب: کارکردهای اجتماعی و ملاحظات فرهنگی توسط دکتر حسین ابراهیم آبادی، عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ هرزننگاری اینترنتی در ایران و نقش خانواده در کنترل آن توسط دکتر یونس نوربخش، رئیس مرکز مطالعات بین‌المللی دینی دانشگاه تهران و ابعاد اخلاقی جامعه اطلاعاتی توسط دکتر یونس شکرخواه، رئیس موسسه مطالعات آمریکای شمالی و اروپا - دانشگاه تهران ارائه شدند.

شهر و شهر در جهان و در سطحی دیگر شکل‌گیری جهان در خانه و خانه در جهان و با سطح جزئی‌تر ظهور جهان در فرد و فرد در جهان از جمله ویژگی‌های دنیای متأثر از این فضای جدید است.

دکتر عاملی در بخش دیگری از سخنان خود با طرح این پرسش که بر چه قاعده‌های اخلاقی در فضای مجازی بیشتر باید تأکید شود؟ اضافه کرد: ظرفیت‌های فضای مجازی هم به لحاظ زمان و هم به لحاظ مکان و هم از نظر کار و محیط عمل، موجب می‌شود جرم در بسیاری از موارد از «تکنرمجازی» برخوردار شود. لذا امری که جنبه عام پیدا می‌کند یعنی در محیط مجازی در دسترس همگان قرار می‌گیرد و با ارسال‌های تعمیم‌یافته موضوع جرم متکثر است موضوع «جرم‌های کلان» می‌شوند که تکثیر صحنه مجرمانه پورنو و در معرض همه قرار دادن آن یا ارسال ایمیل آلوده به ویروس برای انبوه کاربران از جمله این موارد است.

نویسنده کتاب شبکه‌های علمی مجازی با برشمردن دایره ممنوعات اخلاقی جهانی خاطر نشان کرد: محیط‌های مجازی در معرض آسیب‌های ضد اخلاقی است که همه جامعه انسانی بر «ضد اخلاقی‌بودن» آن اشتراک نظر دارند که می‌توان از آن به «دایره ممنوعات اخلاقی جهانی» تعبیر نمود. امری مثل فحشا و تصاویر اغوا کننده، قمار، دزدی هویت، هک‌کردن، ایمیل‌های دروغین به منظور اغواء مالی، ورود به حریم خصوص افراد و دزدی سرمایه‌های مجازی. وی در پایان با ذکر قاعده نفی ضرر یادآور شد: قاعده لاضرر، ناظر بر نفی ضرر زدن به خود و دیگران که یکی از قاعده‌های اخلاقی اسلام محسوب می‌شود بر اساس نظر فقها هم ناظر بر ضرر جسمی و هم ضرر مالی و هم ضرر معنوی (عرضی) است، که مصادق زیادی را در تجارت‌های مجازی و نقل و انتقال‌های مالی و مشارکت‌های مجازی دارد.

دکتر شهیندخت خوارزمی، نایب رئیس انجمن ایرانی مطالعات جامعه اطلاعاتی، نیز در افتتاحیه این سمینار با ارائه مقاله‌ای با موضوع شئون انسانی در فضای مجازی و طرح سه پرسش و چند پیش‌فرض گفت: جامعه بشری زمانی وارد عصر فضای مجازی شد که زندگی در جهان فیزیکی برای بخش مهمی از مردم جهان با شأن انسانی، آن‌گونه که پیامبران و فیلسوفان و دانشمندان تعریف کرده‌اند، سازگار نیست. وی افزود: به رغم دستاوردهای بسیار، هنوز سایه شوم فقر؛ چهل؛ نابرابری‌های گسترده جنسیتی و نژادی و طبقاتی؛ بی‌عدالتی؛ پایداری شدن آزادی‌های فردی و اجتماعی؛ محرومیت از حقوق فردی و اجتماعی؛ اشکال تازه ناامنی؛ بیدادگری حکومت‌های سرکوبگر و رنج بیهوده جنگ‌های مدرن و بی‌معنا، تخریب گسترده و جبران‌ناپذیر محیط زیست و بسیاری دیگر، بر زندگی انسان احساس می‌شود.